

בצילא דשבתא

פסח

שיעורים בהלכה ובאגדה
ממורנו רה"י הגאון רבי בצלאל טולידאנו שליט"א

תוכן העניינים

ה. מצות סיפור יציאת מצרים.....

זכירת יצי"מ • החילוק בין זכירה לסיפור • מקור מצות סיפור יצי"מ • מעלת ליל פסח • צורת סיפור יצי"מ

ט. בגדר חיוב אמירת הלל בלילי פסחים.....

חיוב נשים בהלל בליל פסח • חיוב תקנת נביאים לשעתה • כאילו יצא 'עתה' משעבוד מצרים • אמירת ההלל בביהכנ"ס

יב. בענין חיוב הסבה.....

חיוב הסבה בד' כוסות - אי הוי עיכובא • דברים הנאמרים על הכוס • דין הסבה בסעודה • ביאור פלוגתת הראשונים בדין הידור מצוה • דין 'בל תוסיף' בתקנות חכמים • אכל מצה ולא הסב אם חוזר ומברך • בעה"ב הרוצה להוציא את ב"ב בד' כוסות • חלוק דין הסבה במצה מדין הסבה ביין

יז. בענין חיוב ד' כוסות.....

מדוע אין מברכים על שתיית ד' כוסות • ד' כוסות מצוה אחת או ד' מצוות • שתיית רביעית יין חי בד' כוסות

כ. אשר יגיע דמם על קיר מזבחך לרצון.....

תמיהה בנוסח ההגדה • הקדש קרבן בזמן הזה • אינו עולה לריח ניחוח • חילוק בין קרבן פסח לשאר קרבנות

כג. בדין תערובת חמץ.....

דין ביטול חמץ בתערובת • קושיית הרי"ף מדברי הגמרא בפסחים • חילוק בין איסור אכילה להנאה לענין ביטול ברוב • ביאור דעת הראב"ד בענין תערובת איסור • איסור חמץ - אי חשיב דבר שיש לו מתירין

כז. הזכרת יציאת מצרים ע"י אמירת שירת הים.....

דין המסופק אם הזכיר יצי"מ בק"ש • זמן חיוב שירה

להערות והארות,

וכן לקבלת הקונטרס והגיליון השבועי:

betzila39@gmail.com

© כל הזכויות שמורות

עימוד ועיצוב כריכה:

eb05832722@gmail.com | סטודיו עולם אחר

מצות סיפור יציאת מצרים

ידי קריאת שמע, וצ"ע אמאי לא החשיבה הרמב"ם למצוה בפני עצמה, ועיין.

החילוק בין זכירה לסיפור

אכן, יש לברר מהו החילוק בין זכירה לסיפור, וידוע ממרן הגרי"ז בשם אביו מרן הגר"ח מבריסק וצ"ל שישנם שלושה חילוקים בין סיפור לזכירה:

בזכירה צריך כל אחד לזכור לעצמו, אבל 'סיפור' הינו לאחרים, ולכך צריך לספר לאחר דרך שאלה ותשובה, והבן שואל, ואף אם לא שואל מסבירים לו.

זכירה היינו לזכור ענין יציאת מצרים, אבל סיפור הוא לספר את כל השתלשלות הדבר, והיינו 'מתחיל בגנאי ומסיים בשבח'.

ענין נוסף יש בסיפור יותר מזכירה, דיש להסביר לשואל את טעם מצוות הלילה, וכל מי שלא אמר הטעם של אכילת פסח מצה ומרור לא יצא יד"ח, משום שחסר לו בקיום מצות סיפור יצי"מ.

וענין זה נתבאר להדיא בדברי הרמב"ם (חמץ ומצה פ"ז ה"א - ה"ה), שכתב וז"ל, מצות עשה של תורה לספר בניסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל חמשה עשר בניסן, שנאמר (שמות י"ג ג) 'זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים' וכו', בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך. וכל המאריך בדברים שהיו

זכירת יצי"מ

איתא במתני' ברכות (יב): אמר רבי אלעזר בן עזריה, הרי אני כבן שבעים שנה, ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות, עד שדרשה בן זומא שנאמר (דברים ט"ז ג) 'למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך'.

הנה עיקר מצות זכירת יציאת מצרים, חיובה כל השנה, אמנם בליל פסח נצטוונו עוד בסיפור יציאת מצרים, וכמו שייסד בעל ההגדה (מגיד) לומר 'כנגד ארבעה בנינים דיברה תורה', כדי לקיים מצות 'והגדת לבנך' כלפי כל אחד מהבנים.

ובעיקר מצות זכירת יצי"מ, לא מצאתי מניינה בספר המצוות להרמב"ם, אולם בהלכות ק"ש (פ"א ה"ב) כתב, שקורא את פרשת ציצית עם קריאת שמע, ולהלן שם (ה"ג) הוסיף, דאע"פ שאין מצות ציצית נוהגת בלילה, קוראים אותה בלילה, מפני שיש בה זכרון יציאת מצרים, ומצוה להזכיר יציאת מצרים ביום ובלילה, שנאמר 'למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך', וקריאת שלש פרשיות אלו היא הנקראת קריאת שמע.

ובספר המצוות (מצוה י') כתב, מצוה לקרוא קריאת שמע, ע"כ, ומשום שביד החזקה כתב דפרשת ציצית עם שני הפרשיות הם קריאת שמע, אזי כל מצות זכירה מתקיימת על

ציוה לזוכרו כמו אמרו 'זכור את יום השבת לקדשו', עכ"ל.

וכן הוא במדרש רבה (י"ט פסקא ז') וז"ל, והזהר לישראל כשם שבראתי את העולם, ואמרת להם לישראל לזכור את יום השבת זכר למעשה בראשית שנאמר 'זכור את יום השבת, כך הָיוּ זוכרים הניסים שעשיתי לכם במצרים, וזכרו ליום שיצאתם משם, שנאמר 'זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים'.

ויש להבין, מה התחדש בזכירת השבת - 'זכור את יום השבת', יותר מהזכירה שכתובה גבי מצות הסיפור - 'זכור את היום הזה', ומה נלמד מזכירת שבת לסיפור יציאת מצרים.

ויעויין בדברי הרמב"ם (סה"מ מצוה קנ"ה) לגבי קידוש בשבת שכתב וז"ל, שצונו לקדש את השבת, ולאמר דברים בכניסתו וביציאתו נזכור במ גודל היום הזה ומעלתו והבדלו משאר הימים הקודמים ממנו והבאים אחריו, והוא אמרו 'זכור את יום השבת לקדשו', כלומר זכרהו זכר קדושה והגדלה, וזו היא מצות קידוש וכו', ואמרו ג"כ קדשהו בכניסתו וקדשהו ביציאתו, כלומר ההבדלה שהיא ג"כ חלק מזכירת שבת, עכ"ל.

ויתבאר ע"פ דברי הרמב"ם, מה שהעלה המג"א לדינא (ס' תצ"ד) דבליל שבועות יקדש רק אחר צאת הכוכבים, משום 'תמימות'. וביאור הדברים, דהנה יש חילוק בין קידוש לתפילה, דבתפילה אף שהתפלל וקיבל עליו תוספת יו"ט דשבועות, מ"מ אי"ז מגרע מה'תמימות', היות שזו רק תוספת של יום חול שקדוש בקדושת יו"ט, אבל במהותו אינו יו"ט, אלא הוא יום חול שנאסר באיסורי שבת ויו"ט.

ושאירעו הרי זה משובח, ומצוה להודיע לבנים ואפי' לא שאלו, שנאמר 'והגדת לבנך' וכו'. כל מי שלא אמר ג' דברים וטעמם - לא יצא ידי חובתו.

וסיים הרמב"ם, ודברים האלו כולן הן הנקראין הגדה, דכל שלושה דברים אלו נכללים בסיפור יציאת מצרים, עכ"ד הגר"ח. הנה נתבאר שמצות סיפור יציאת מצוה נפרדת ואינה שייכת לזכירה.

מקור מצות סיפור יציאת מצרים

אמנם יש להקשות, דהנה מקור החיוב של מצות זכירה הינו מדכתיב (דברים ט"ז ג') 'למען תזכור את יום צאתך' והיינו זכירה, ומתקיימת ע"י הזכרת הפסוק 'אני ה' וכו' אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים', ובה יוצאים יד"ח המצוה, וא"כ מדוע גבי מצות סיפור יציאת מצרים שנלמדת מהפסוק (שמות י"ג ג') 'זכור את היום הזה אשר יצאתם' שונה בקיומה דהוא דוקא ע"י סיפור.

ואי נימא דילפינן מצות סיפור מדכתיב 'והגדת לבנך', יש לתמוה מפני מה הביא הרמב"ם את הפסוק 'זכור את היום הזה אשר יצאתם'.

והנראה לומר בזה, דהנה יעויין בדברי הרמב"ם (שם ה"א) שכתב וז"ל, מצות עשה של תורה לספר בניסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל חמשה עשר בניסן, שנאמר (שמות י"ג ג') 'זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים', כמו שנאמר (שמות כ' ח') 'זכור את יום השבת לקדשו'.

וכן הביא הרמב"ם בספר המצוות (מצוה קנ"ז, בשם המכילתא) וז"ל, כלומר, שהוא

וְכֹלֵהוֹן קָרָא לִילֵי נְטִיר בְּגִין כֵּן פְּרִישׁ מִשֶּׁה וְאָמַר לֵיל נְטִיר לְפִוּרְקֹן הוּא מִן קֶדֶם יִי לְמִפְקָא ית עֲמָא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם - וְכֹל הַלֵּילוֹת הָאֵלוֹ נִקְרְאִים לֵיל שְׁמוּרִים, לֵילָה שְׁמוֹר וּמְזוּמֵן הַצֵּלָתָה עִם יִשְׂרָאֵל.

וּמִסִּיִּים הַתְּרֻגוֹם יוֹנְתָן, הוּא לִילְיָא הֲדִין נְטִיר מִמְּלֶאכָה מְחַבְּלָא לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דְּבְמִצְרַיִם, וְכֵן לְמִיפְרָקְהוֹן מְגֻלוֹתֵהוֹן לְדָרְיָהוֹן - הוּא לֵיל פִּסַּח לְפָנֵי ה' שְׁמוֹר וּמְזוּמֵן לְכָל יִשְׂרָאֵל לְגַאּוּלָה לְדוּרוֹת, ע"כ"ד. וּפִירוּשׁוֹ שְׁמַבְרִיָּאתָה הָעוֹלָם - הַיּוֹם הַזֶּה הוּא יוֹם גְּדוֹל לְעַם יִשְׂרָאֵל, שְׁמוֹר וּמְזוּמֵן לִישׁוּעוֹתָה.

וְע"פ הַדְּבָרִים הַנִּלְיָתָה יִתְפָּרְשׁוּ דְּבָרֵי הַרְמַב"ם, דְּהָא דִּילְפִינָן מ'זְכוֹר אַתְּ יוֹם הַשַּׁבָּת לְקִדְשׁוֹ, הוּא שְׁנַצְטוּוּיָנוּ לְזְכוֹר אַתְּ גּוֹדֵל הַיּוֹם וּמַעֲלָתוֹ, וְיִלְפִינָן שְׁבַמְצוֹת סִיפּוֹר יִצִּיאַת מִצְרַיִם נֹאמַר לְזְכוֹר אַתְּ הַיּוֹם הַזֶּה, פִּי דְּהַמְצוּוָה הִיא לְדַעַת אַתְּ גּוֹדֵל וְרוֹמְמוֹת הַיּוֹם הַזֶּה, הַמִּיּוֹעַד וּמְזוּמֵן לְגַאּוּלָתָה עִם יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, וְלְדוּרוֹת עוֹלָם - לְגַאּוּלָתָה עִם יִשְׂרָאֵל בְּקִרְבּוֹ בִּימֵינוּ, כְּלִשְׁוֹנוֹ בְּסִפְרָה הַמְצוּוֹת עַל קִדְשׁוֹ הַשַּׁבָּת.

צוּרַת סִיפּוֹר יִצִּיאַת מִצְרַיִם

וְכִיצַד יִשׁ לְקִיִּים מְצוּוָה זוֹ, כְּתַב הַרְמַב"ם (שֵׁם ה"ב) וז"ל, מְצוּוָה הַיּוֹדִיעַ לְבָנִים וּפִילּוֹ לֹא שְׂאֵלוֹ שְׁנֹאמַר וְהַגְּדַת לְבִנְךָ, לְפִי דַעַתוֹ שֶׁל בֶּן אָבִיו מִלְּמַדּוֹ, כִּיצַד אִם הִיא קֶטָן אוֹ טִיפֶשׁ אֹמַר לוֹ בְּנֵי כּוֹלְנוּ הֵינּוּ עֲבָדִים כְּמוֹ שְׁפַחָה זוֹ אוֹ כְּמוֹ עֶבֶד זֶה בְּמִצְרַיִם וּבִלְיָלָה הַזֶּה פְּדָה אוֹתָנוּ הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְיִצִּיאֵנוּ לְחֵירוֹת, [וְלְדוּגְמָא, אָדָם שְׁנִיצַל מִפִּיגוּעַ, מִסִּפְרָה כִּיצַד הַגִּיעַ לְזִירַת הַפִּיגוּעַ, וּמָה הִיא וְאִיךָ הִיא אִמּוֹר לְהַפְּגַעַ, וּבִאִיזָה צוּרָה נִיצַל, כִּכְּ הַלְסִבִּיר לְבָנוּ, הֵינּוּ כְּמוֹ הַשְּׁפַחָה הַבּוּזִיָה אוֹ הַעֲבָד, וְיֹאמַר

אִמְנָם שׁוֹנָה הַדְּבַר לְעִנִּין קִדְשׁוֹ, דְּמַהוּת הַקִּדְשׁוֹ הֵינּוּ לְקִדְשׁ אַתְּ עֲצַם הַיּוֹם, וּמִשֵּׁה"ה ע"י קִדְשׁוֹ קוֹדֵם צֹא"ה כִּי יִשׁ חֲסָרוֹן שֶׁל תְּמִימוֹת, וְכַמְבוּאָר בְּהַרְמַב"ם הַנִּלְיָתָה שְׁעִנִּין הַקִּדְשׁוֹ הוּא לְהַזְכִּיר גּוֹדֵל וְרוֹמְמוֹת הַיּוֹם, וְכֹאשֶׁר עֲדִיין לֹא בָּא הַיּוֹם, אִין עִנִּין לְקִדְשׁוֹ.

מַעֲלַת לֵיל פִּסַּח

וְהִנֵּה אִיתָּא בְּתֻרְגוֹם יוֹנְתָן בֶּן עוּזִיאֵל (שְׁמוֹת י"ב מ"ב), עַה"פ 'לֵיל שְׁמוּרִים' וז"ל, אֲרַבְּעָה לֵילוֹן קְּתִיבִין בְּסִפְרָה דְּוִכְרְנִיָּא קֶדֶם רְבוּן עֲלֵמָא - אֲרַבְּעָה לֵילוֹת כְּתוּבִין בְּסִפְרָה הַזְכוּרָנוֹת לְפָנֵי רְבוּן הָעוֹלָם.

לִילְיָא קְדָמָאָה, כִּד אִיתְּגַלִּי לְמַכְרֵי עֲלֵמָא - לֵילָה רֵאשׁוֹן: בַּעַת שֶׁהַתְּגַלָּה לְבִרוּא אַתְּ הָעוֹלָם. [נִרְאָה דְּסַבְר כְּרַבֵּי יְהוֹשֻׁעַ דְּבַנְיָסָן נִבְרָא הָעוֹלָם].

תְּנִינָא, כִּד אִיתְּגַלִּי עַל אֲבָרְהָם - לֵילָה שְׁנִי: כְּשִׁנְגַלָה עַל אֲבָרְהָם אֲבִינוּ [שֶׁאֵזַר הַתְּחִיל לְפָרְסָם אֲלֵקוּתוֹ בְּעוֹלָם].

תְּלִיתָאָה, כִּד אִיתְּגַלִּי בְּמִצְרַיִם וְהוֹתָה יְדִיהָ מְקַטְלָא כָּל בּוֹכְרָא דְּמִצְרַיִם וְיִמְיָנִיהָ מִשִּׁזְבָּא בְּכוּרֵיהֶן דְּיִשְׂרָאֵל - לֵילָה שְׁלִישִׁי: כְּשֶׁהִקְבָּה הַתְּגַלָּה בְּמִצְרַיִם וְהִיתָה יָדוֹ הַזְּרוּגָתָה בְּכוּרֵי מִצְרַיִם, וְיִמְיָנוֹ מִצִּילָה בְּכוּרֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל [וְזוּוּהִי הַמַּכָּה שֶׁשְׁכַנְעָה אֶת פְּרַעַה לְשַׁלּוּחַ אֶת עַם יִשְׂרָאֵל מֵאַרְצוֹ], וּבְתֻרְגוֹם יְרוּשְׁלַמִּי הוֹסִיף, יוֹם שְׁקָרָא 'בְּנֵי בְּכוּרֵי יִשְׂרָאֵל'.

רְבִיעָאָה, כִּד אִתְּגַלִּי לְמַפְרוֹק עֲמָא בֵּית יִשְׂרָאֵל מִבְּיַד עֲמִמָּא - לֵילָה רְבִיעִי: כְּשֶׁיִּגְלָה לְהַצִּיל אֶת עַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִתּוֹךְ הָאוֹמוֹת [הֵינּוּ מֵאֵי דֵּאִיתָּא דְּבַנְיָסָן נִגְאָלוּ וּבַנְיָסָן עֲתִידִים לְהַגְּאֵל].

בגודל הניסים, למד הרמב"ם מהפסוק 'זכור את יום השבת'.

משא"כ מצות זכירת יציאת מצרים, עניינה הוא לזכור שיצאנו ממצרים מ'בית עבדים' לחירות, בלי הדגשה על עיצומו של יום, ומצוה זו מתקיימת בפרשת ציצית הנאמרת עם קריאת שמע ביום ובלילה.

וכמה מדוייקים דברי הרמב"ם בסה"מ (שם, הו"ד לעיל) שכתב, שצונו לספר ביציאת מצרים בליל חמשה עשר בניסן 'בתחילת הלילה', והביאור הוא שכמו דבשבת בעינן קידוש בכניסתו, משום שצריך לזכור את גודל יום השבת, כן הוא גם במצות סיפור יציאת מצרים, דחלה המצוה מיד בתחילת הלילה, וכן דייק הרב אברהם עמר זצ"ל.

ויה"ר שיקויים בנו כימי צאתנו מארץ מצרים אראנו נפלאות, ונזכה לישועות עצומות ביום הגדול הזה.

לבנו שבלילה הזה - ליל פסח, הקב"ה פדה אותנו ממצרים והוציאנו לחירות, ואח"כ את המטרה שהוציאנו ממצרים וקָרְבָנו לדת האמת, והבדילנו מן התועים, וקרבנו ליחודו] ואם היה הבן גדול וחכם מודיעו מה שאירע לנו במצרים ונסים שנעשו לנו ע"י משה רבינו הכל לפי דעתו של בן, עכ"ד.

וכמו שכתב הרמב"ם בהמשך דבריו, לומר את הטובות שעשה ה' שפָּסַח על דלתותינו, ולספר בצורה מוחשית, ולא רק זו, אלא יש להראות כאילו עתה יצאנו משעבוד מצרים.

ולהנ"ל מתבאר שמצות הסיפור אינה רק סיפור היציאה ממצרים, אלא בכלל המצוה - לספר את גדלות ומעלת היום הזה שבו יצאנו ממצרים, שהוא יום השמור ומזומן לגאולתנו ולפדיון נפשנו, והקיום המעשי של המצוה הוא ע"י 'והגדת לבנך', כל אחד ואחד לפי דעתו. ואת ענין זה שיש להרחיב

בגדר חיוב אמירת הלל בלילי פסחים

ויש לתמוה לדבריהם, אמאי אין הנשים חייבות בהלל דחנוכה, הא התם נמי ההלל הוא הודאה על הנס, ואף הן היו באותו הנס.

עוד יש לעיין בדברי הרשב"ם (פסחים קטז: ד"ה על) גבי הא דאיתא התם בגמ' (ק"ז.), והלל זה מי אמרו, נביאים שביניהן תיקנו להן לישראל, שיהו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שלא תבא עליהן ולכשנגאלין אומרים אותו על גאולתן, ופי' הרשב"ם, על כל פרק ופרק, ועל כל צרה שלא תבא עליהן, לישנא מעליא נקט, כלומר שאם ח"ו תהא צרה עליהן ויוושעו ממנה, אומר אותה על גאולתה כגון חנוכה, עכ"ל.

ובפשוטו מבואר מדברי הרשב"ם, דהלל דחנוכה הוא מתקנת נביאים, ויש להקשות דהא בגמ' בשבת (כא:) אמרינן, מאי חנוכה וכו' לשנה אחרת קבעום בהלל והודאה, ומשמע דהלל דחנוכה הוה תקנת חכמים ואינו מתקנת נביאים.

חיוב תקנת נביאים לשנתה

והנראה לבאר בזה, דכל תקנת הנביאים היתה לומר הלל על הגאולה - דוקא בשעת הנס כאשר נגאלו מן הצרה, אולם לא נתקנה כלל לדורות, ובכך יש לבאר ולומר, שכל מה שכתב הרשב"ם 'כגון הלל דחנוכה', כוונתו לומר דבאותו דור שבו התרחש נס חנוכה אמרו הלל בשעת הצלתן - מתקנת נביאים.

חיוב נשים בהלל בליל פסח

איתא במתני' סוכה (לח.), מי שהיה עבד או אשה או קטן מקרינ אותו, עונה אחריהן מה שהן אומרינ וכו', אם היה גדול מקרא אותו, עונה אחריו הללוי-ה, ע"כ.

וכתב רש"י (ד"ה מקרינ) לבאר, שהיו נוהגין שאחד קורא את ההלל ומוציא את הרבים, ואם היה עבד או אשה או קטן, הואיל ואין מחוייב בדבר, אין מוציא את המחוייב ידי חובתו, הלכך עונה אחריו כל מה שהוא אומר, כדי לצאת ידי חובה.

וכתבו התוס' (שם ד"ה מי שהיה) וז"ל, משמע כאן דאשה פטורה מהלל דסוכות וכן דעצרת, וטעמא משום דמצוה שהזמן גרמא היא, אע"ג דבהלל דלילי פסחים משמע בפרק ערבי פסחים (קח.) דמחייבי בד' כוסות ומסתמא לא תיקנו ד' כוסות אלא כדי לומר עליהם הלל והגדה, שאני הלל דפסח דעל הנס בא, ואף הן היו באותו הנס, אבל כאן לא על הנס אמור, עכ"ל.

המתבאר מדברי התוס' דיסוד דין ד' כוסות הוא, כי היכא דלימרו עלייהו הלל והגדה, וכיון דנשים חייבות בד' כוסות, ודאי שמחוייבות אף בהלל דליל פסח, והוסיפו מילתא בטעמא דהא דמחוייבות בהלל דלילי פסחים, היינו משום דעל הנס בא, ואף הן היו באותו הנס, ובשונה מסוכות ועצרת דאמירת ההלל הינה מילתא דיו"ט, ומש"ה פטורות.

'כאילו יצא עתה ממצרים', ולכך אף נשים חייבות בהלל דליל פסח, דאף הם בכלל החיוב להראות כאילו יצא עתה ממצרים, ובשונה מאמירת הלל דחנוכה לדורות, היא תקנה בפני עצמה של חיוב הלל מתקנת חכמים, ולפיכך שפיר נשים פטורות דהויא מצות עשה שהזמן גרמא.

אכן, יל"ע מהיכן ראה הרמב"ם להוסיף שיש חיוב לראות כאילו 'עתה' יצא ממצרים, ויש לבאר שהוא מנוסח בעל ההגדה שבכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים וכו', לפיכך אנחנו חייבים להודות ולהלל וכו', ויש להבין מהו ה'לפיכך' דמשמעו שמכח החיוב לראות בכל דור ודור - מש"ה חייבים להודות, ולכאורה הוה דין בפנ"ע לומר הלל, ואינו מחמת מה שחייב לראות כאילו הוא יצא ממצרים, אלא על כרחך דאדרבה, עיקר החיוב הוא לראות כאילו יצא 'עתה' ממצרים, ומש"ה חייב לומר הלל מתקנת נביאים, כיון דאיכא חיוב הודאה על הנס, וזהו ביאור ה'לפיכך' שכתב בעל ההגדה.

אמירת ההלל בביהכנ"ס

הנה כתב הטור (ס' תע"ג) גבי הלל דליל פסח, דיש מקומות שנוהגין לקרות את ההלל בבית הכנסת בציבור, כדי שלא יצטרכו לברך עליו בשעת ההגדה, ומה טוב ומה נעים ההיא מנהגא, ויש לו סמך במסכת סופרים וכו', וכשהוא קורא בביתו א"צ לברך שכבר בירך עליו ברבים, עכ"ד.

והדברים טעונים ביאור, דהא לדברי תוס' בסוכה (שם), נשים חייבות בהלל כיון שאף הן היו באותו הנס, וא"כ אמאי אינן מברכות

ובכך יתבארו היטב דברי הגמרא בשבת (כ"א:), 'לשנה אחרת' קבעום בהלל והודאה, וצ"ב מדוע קבעום רק לשנה אחרת ולא באותה שנה עצמה, ולדברינו ניהא, שבאותה שנה אמרו הלל מתקנת נביאים, ולא הוצרכו כלל לתקנת חכמים נוספת אלא לדורות.

עכ"פ מבואר מדברי התוס' (סוכה שם) שאמירת ההלל בליל פסח היא מחמת הנס, ולפי מה שביארנו דתקנת הנביאים היתה לומר הלל רק בשעת הנס ולא לדורות, יש להבין היאך כתבו התוס' דהא דאמרינן הלל בליל פסח לדורות הוא משום דעל הנס בא.

כאילו יצא עתה משעבוד מצרים

והנראה לומר בביאור הדבר, דהנה כתב הרמב"ם (חמץ ומצה פ"ז ה"ו) וז"ל, בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו, כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים, שנאמר 'ואותנו הוציא משם וגו', ועל דבר זה צוה הקב"ה בתורה 'וזכרת כי עבד הייתי', כלומר כאילו אתה בעצמך היית עבד ויצאת לחירות ונפדית, עכ"ל.

והנה מקורו של הרמב"ם מדברי המשנה (פסחים קט"ז): ויש לדייק בדברי הרמב"ם שהוסיף על לשון המשנה, שבמשנה כתוב 'חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים', והוסיף על כך הרמב"ם דיראה עצמו כאילו יצא 'עתה' משעבוד מצרים.

וע"פ דברי הרמב"ם יש ליישב, דשאני ליל פסח, דמאחר וכל אדם צריך להרגיש כאילו יצא 'עתה' ממצרים, שפיר איכא אף בכה"ג את תקנת הנביאים לומר הלל על כל צרה בשעה שנאלים דשפיר מיקרי שעת הנס

הנאמר בשעת ההגדה.

ולפי"ז נראה עוד דאין כוונת המסכת סופרים לומר דברכת ההלל בביהכנ"ס תפסור את ההלל שאומר בהגדה, אלא שההלל שאומר בהגדה הוא מדין שירה, וההלל שחיובו מדין קריאת ההלל כבר אמרוהו בבית הכנסת, ואמנם אם לא היו קוראים את ההלל בבית הכנסת היו מחוייבים לברך עליו בשעת ההגדה, כיון דמ"מ איכא חיוב קריאת הלל בליל ט"ו, אבל היות שכבר קראו את ההלל בבית הכנסת ויצאו ידי חובת קריאת ההלל, אזי ההלל שאומרים בהגדה שהוא מדין שירה בלבד ואינו טעון ברכה.

על ההלל שאומרים בהגדה, הרי הן לא יצאו יד"ח בבית הכנסת.

ולפי דברינו, יש לבאר דשמה כל מה דהלל טעון ברכה, היינו היכא דאיכא דין קריאה, אבל הלל שהוא מדין שירה, והוא מתקנת נביאים ראשונים לאומרו כשנגאלו על הנס אינו טעון ברכה, ומש"ה נשים שכל חיובם הוא רק מחמת דין 'שירה על הנס', אינן טעונות כלל ברכה, וכל מה דדנו הראשונים על ברכה, היינו דוקא בחיוב קריאת ההלל שנתחדש מקרא ד'השיר יהיה לכם כליל התקדש חג' שאומרים אותו בבית הכנסת, ולכך אין הנשים צריכות לברך על ההלל

בְּעֵינַי חֵיבוּב הַסְּבָה

ברכות הקידוש, הגדה, הלל וברכת המזון] מחויבים בהסבה, עכ"ד, ורק אם נאמר דההסבה הינה מדיני הכוס, יובנו דברי המאירי, דאף דברים הנאמרים על הכוס צריכים להיות בהסבה, ומשום שהם חלק ממצות שתיית הכוס.

עוד יעויין בדברי תוס' סוכה (לח. ד"ה מי) שכתבו לחייב נשים בהלל דליל פסח, מדמחייבי בד' כוסות, ומסתמא לא תיקנו ד' כוסות אלא כדי לומר עליהם הלל ואגדה, עכ"ל, ולכאורה תמוהים דבריהם, דמה השייכות של חיוב הלל לחיוב ד' כוסות, ואף אם חייבות בד' כוסות, מנא לן לחייבן אף בהלל, אולם יתבאר דבריהם כמשנ"ת, דשתיית הכוס עצמה והדברים הנאמרים עליו - דין אחד להם, ולכך שפיר הוכיחו תוס', שאם אשה חייבת בד' כוסות, ברור הוא שחייבת אף בהלל הנאמר עליהן.

וכן נראה מדרשת חז"ל (פסחים לו.), 'לחם עוני' - לחם שעונין עליו דברים הרבה, דמשמע דדברים הנאמרים על המצה הוו חלק מקיום המצה.

דִּין הַסְּבָה בַּסְּעוּדָה

אולם מדברי הרמב"ם (חמץ ומצה פ"ז ה"ו) נראה לאידך גיסא, דהנה כתב ז"ל, בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא עתה משיעבוד מצרים, שנאמר 'ואותנו הוציא משם וגו'.' ולהלן שם

חֵיבוּב הַסְּבָה בַּד' כּוּסוֹת - אִי הוּא עֵיכוּבָא

יעויין בדברי תוס' בפסחים (קח. ד"ה כולהו) שכתבו להסתפק, בדִּין השותה ד' כוסות ללא הסבה, אם צריך לחזור ולשתות בהסבה וז"ל, וצ"ע אם שכח ולא היסב, אם יחזור וישתה, וכן אם בכוס שלישי לא היסב, אם יכול לחזור ולשתות בהסיבה, עכ"ל.

ומשמע מדבריהם דישנו ספק בעיקר הדבר, אם צריך לחזור ולשתות היכא דלא היסב, ועוד יש להסתפק בב' כוסות האחרונות אם יכול לחזור ולשתות בהסבה - אי חיישינן שלא יראה כמוסיף על הכוסות.

אמנם יעויין ברא"ש (שם סי"ב) שכתב, דבכוס ראשון ושני - אם לא היסב יחזור וישתה בהסבה, ואף בב' כוסות אחרונות, היות ושתאו שלא כמצותו, הוברר הדבר שלא ממנין הכוסות היה, ומה ששותה עתה הוא כוס של חובה, ולכך לא חשיב כמוסיף על הכוסות, עכ"ד, ומבואר בדעת הרא"ש, דבכל הכוסות היא ההסבה עיכוב בהשתייה, ודינו לחזור ולשתות בהסבה.

ונראה מדבריו, דדין הסבה הוא בעצם מצות שתיית הד' כוסות, והיינו דהמצוה היא 'לשתות ד' כוסות בהסבה', ולכך אם לא הסב, דינו לחזור ולשתות בהסבה.

דְּבָרִים הַנֵּאמָרִים עַל הַכּוֹס

וכן מוכח מדברי המאירי (שם קח.) שכתב, דאף מה שתיקנו לומר על הכוסות [כגון

המילה, יש לו לחזור ולמול אף ציצין שאין מעכבין.

וכן ביאר הרא"ש (הביאו הטור, ס' רס"ד) וז"ל, פירש ממנה, אינו חוזר אלא על המעכבין וא"צ לחזור על שאינן מעכבין, פי' מיירי בשבת - אז חוזר על המעכבין, אבל אינו חוזר על שאינן מעכבין, אבל בחול חוזר על הכל, בין מעכבין בין שאינן מעכבין, עכ"ד הטור בשם אביו הרא"ש.

אולם יעויין בדברי רבינו חננאל (שם) שכתב בסוף דבריו וז"ל, מהא שמעינן שהפורש מן המצוה אין לו עוד לחזור עליה להדרה, עכ"ל, ומשמע דבין בחול ובין בשבת אינו חוזר, וכן למד הכס"מ בדעת הרמב"ם (מילה פ"ב ה"ד).

והנה הבאנו לעיל דמסקא להו להתוס' באם שותה ולא הסב אם חוזר, ואילו להרא"ש פשיטא דחוזר ושותה בהסבה, וצ"ב במאי פליגי. והנראה לבאר, דהנה נחלקו הראשונים האם שייך להדר במצוה אחרי קיומה, ועיקר נידון זה מובא גבי מילה דאיתא בגמרא שבת (קלג:), תנו רבנן, המל, כל זמן שהוא עוסק במילה, חוזר בין על הציצין המעכבין את המילה, בין על הציצין שאין מעכבין את המילה, פירש - על ציצין המעכבין את המילה חוזר, על ציצין שאין מעכבין את המילה אינו חוזר, עכ"כ.

דין 'בל תוסיף' בתקנות חכמים

עוד מצינו דנחלקו הראשונים גבי 'בל תוסיף' - היכא דתקנת חכמים היתה להוסיף, דהנה בגמרא ר"ה (טו): איתא, אמר רבי יצחק, מפני מה תוקעים כשהם יושבים וחוזרים ותוקעים כשהם עומדים, כדי לערבב את השטן, עכ"כ.

ה"ז) הוסיף, לפיכך כשסועד אדם בלילה הזה צריך לאכול ולשתות והוא מיסב דרך חירות, עכ"ד.

ומשמע מדבריו, דדין ההסבה הינו דין בסעודה שעושה בלילה הזה, דכיון שהוא צריך להראות את עצמו כאילו עתה יצא ממצרים - לפיכך סועד בהסבה, והמצוה המיוחדת של הסבה הינה כדי להראות עצמו בן חורין.

עוד משמע בדברי הרמב"ם, דדין ההסבה הינו דין כללי בלילה זה להראות כאילו יצא ממצרים, ואינו דין בהשתייה גופא, והנראה מדבריו, דאם שותה בלא הסבה אינו צריך לחזור ולשתות.

ביאור פלוגתת הראשונים בדין הידור מצוה

הנה הבאנו לעיל דמסקא להו להתוס' באם שותה ולא הסב אם חוזר, ואילו להרא"ש פשיטא דחוזר ושותה בהסבה, וצ"ב במאי פליגי.

והנראה לבאר, דהנה נחלקו הראשונים האם שייך להדר במצוה אחרי קיומה, ועיקר נידון זה מובא גבי מילה דאיתא בגמרא שבת (קלג:), תנו רבנן, המל, כל זמן שהוא עוסק במילה, חוזר בין על הציצין המעכבין את המילה, בין על הציצין שאין מעכבין את המילה, פירש - על ציצין המעכבין את המילה חוזר, על ציצין שאין מעכבין את המילה אינו חוזר, עכ"כ.

והנה הבאנו לעיל דמסקא להו להתוס' באם שותה ולא הסב אם חוזר, ואילו להרא"ש פשיטא דחוזר ושותה בהסבה, וצ"ב במאי פליגי. והנראה לבאר, דהנה נחלקו הראשונים האם שייך להדר במצוה אחרי קיומה, ועיקר נידון זה מובא גבי מילה דאיתא בגמרא שבת (קלג:), תנו רבנן, המל, כל זמן שהוא עוסק במילה, חוזר בין על הציצין המעכבין את המילה, בין על הציצין שאין מעכבין את המילה, פירש - על ציצין המעכבין את המילה חוזר, על ציצין שאין מעכבין את המילה אינו חוזר, עכ"כ.

אכל מצה ולא הסב אם חוזר ומברך

יעויין עוד בסוגיא (שם) דכתבו תוס' (ד"ה מאי) להקשות, למ"ד דתרי כסי קמאי חייבין הסבה ולא בתראי, ומטעם דמאי דהוה הוה, א"כ מדוע מצה צריכה הסבה ולא אמרינן נמי גבה מאי דהוה הוה, ותרצו, דשאני מצה שהיא עיקר סעודה יותר מיין, עכ"ד, ומשמע דדין הסבה במצה הינו דין בסעודה, ולא בעצם קיום מצות מצה, ולכך אם שכח להסב באכילת מצה אינו חוזר.

וא"כ יש לעיין, דהנה פסק השו"ע (סי' תע"ב ס"ז) דאם אכל מצה בלא הסבה, חוזר ואוכל בהסבה, ועי' בביאור הלכה (שם ד"ה לא יצא) שכתב, דלדעת השו"ע צריך לחזור ולאכול מצה בברכה.

וקשה, דהא כתב רעק"א (שו"ת תנינא סי' י"ג) להסתפק, האם מברכין על הידור בלא מצוה, וכגון בליל ח' דחנוכה אם שכח לברך בתחילת ההדלקה ועדיין לא סיים להדליק את כל ח' הנרות, יעוי"ש, וא"כ יש לעיין כיצד יוכל לברך מחמת ההסבה.

ועוד יש להעיר, דהנה נתבאר לעיל דהתוס' פליגי על הרא"ש וסברי דאין צריך לחזור ולאכול מצה בהסבה, ואף הרמב"ם נקט גבי מילה שאין מקום להדר בלי לקיים את המצוה עצמה, ואע"פ שהשו"ע (יו"ד, סי' רס"ו ס"ב) פסק דלא כהרמב"ם גבי מילה, אבל מ"מ הוי ספק ברכות, ומדוע לא פסק השו"ע להקל שיאכל המצה בלא ברכה.

ולדברינו י"ל, דהא דכתבו תוס' שחייב הסבה במצה הינו מדין הסעודה, היינו דוקא למ"ד

וכתבו תוס' (שם ד"ה ותוקעים) להקשות, היאך אפשר להוסיף עוד תקיעות, והא קא עבר משום בל תוסיף, וכתב הרשב"א (שם) ליישב, דמאחר וכך תיקנו חכמים לתקוע על סדר הברכות, העושה ע"פ חכמים אינו עובר על בל תוסיף, יעוי"ש.

וביאר מרן הגרי"ז זצ"ל, דפליגי בהנ"ל, דתוס' סברי דהידור צריך להיות דוקא עם המצוה, ומש"ה לאחר שתקע במישוב שלא על סדר הברכות, אזי אף אם יתקע שוב עם הברכות, לא חשיבא 'תקיעה עם ברכות', משום שכבר יצא ידי תקיעות, ונמצא שתקע לחינם ולכך עבר בכל תוסיף, אולם הרשב"א נקט דתקיעות אלו נחשבות 'תקיעות עם הידור', ולא עבר על בל תוסיף, ושפתים ישק.

אשר לפי"ז נראה, דתוס' לשיטתייהו אזלי, ולכך נקטו נמי גבי הסבה, דכיון ששתה בלא הסבה, כבר קיים מצות שתייה, וכן אם אכל מצה בלא הסבה, כבר קיים מצות אכילת מצה, ונמצא דאם יחזור כדי לקיים מצות הסבה, לא חשיב שקיים דין הסבה בעיקר מצות מצה או ד' כוסות, ולכך סברי תוס' דע"י עשיית ההידור גרע טפי, משום דנראה כמוסיף על הכוסות, ומש"ה אין לחזור ולשתות בהסבה, אבל הרא"ש לשיטתו סבר דשייך לקיים הידור אף לאחר עשיית עיקר המצוה, ולכך שפיר נקט הרא"ש דיחזור וישתה בהסבה.

אלא דאכתי צ"ב בדעת תוס', מהו החילוק בין מצה לד' כוסות, דמדוע גבי מצה פשיטא להו דאינו חוזר, ואילו בד' כוסות מספקא להו אם צריך לחזור, ויבואר להלן בס"ד.

כיצד שייך להוציא את בני ביתו בדין הסבה, הא לאו הסבה חשיבא כיון דאינם שותים, וא"כ אפילו כאשר הבעה"ב מיסב, היאך השומעים יוצאים ידי חובת הסבה.

ואפשר ליישב, דהנה כתב הגרי"ז (חמץ ומצה פ"ז ה"ט) לבאר בדעת הרמב"ם (שם), דבשתיית ד' כוסות - ישנם ב' דינים: א. דין כוס של ברכה, וכדמוכח בתוס' הנ"ל. ב. דין שתיית רביעית יין [וכדאמר ר"ז בנזיר (יא). עשר רביעיות הן].

והוכיח זאת הגרי"ז מדברי הרמב"ם דגבי קידוש כתב דשיעור השתיה הינו מלא לוגמיו, וגבי ד' כוסות החיוב הוא רביעית או רוב רביעית, ומבואר דלבד מדין כוס של ברכה, נאמר בד' כוסות חיוב נוסף של שתיית רביעית יין.

וזהו מה שמבואר בגמרא (שם קח:), שתאן בבת אחת, 'ידי יין' יצא, 'ידי ארבעה כוסות' לא יצא, והיינו דהיכא דשתאן בב"א יצא ידי חיוב שתיית יין הנאמר בד' כוסות, אבל דין כוס של ברכה הוא לא קיים, וזהו הביאור 'ידי ארבע כוסות לא יצא'.

עוד יעויין בב"י (ס"א רע"א) שהביא את דברי הריטב"א בשם תוס', דב' אנשים מצטרפים לטעימת מלא לוגמיו של קידוש [ודלא כהרא"ש, הובאו דבריו בטור].

וגבי ד' כוסות כתבו תוס' (שם צט: ד"ה ולא) דאם השקה בעה"ב מכוסו לב"ב יצא, והוא ד'שתה' רובא דכסא, עכ"ד, ומשמע מדבריהם דהבעה"ב מחוייב לשתות רוב כוס ואין שנים מצטרפין לזה, ובהכרח צ"ל בדעת התוס',

דרך בכוסות קמאי חייב, ואילו גבי בתראי אמרינן מאי דהוה הוה, אבל למסקנת הגמרא דכולהו בעו הסבה, ע"כ דלא אמרינן סברא זו, וממילא אף במצה - החיוב הסבה הינו מעיקר דין האכילת מצה ואי"ז דין בהסעודה, וכיון שכן, אף תוס' מודו דיש לחזור ולאכול מצה בהסבה, ומש"ה שפיר יכול לברך, ואכתי צ"ע מדברי רעק"א הנ"ל.

בעה"ב הרוצה להוציא את ב"ב בד' כוסות

ומעודי נתקשיתי בדברי תוס' בפסחים (צט: ד"ה ולא יפחתו) שכתבו וז"ל, מתוך הלשון משמע קצת שאין נותנין לבניו ולבני ביתו כי אם לעצמו והוא מוציא את כולם בשלו, וסברא הוא דמאי שנא ארבע כוסות מקידוש דכל השנה שאחד מוציא את כולם, עכ"ל, והיינו דבעה"ב יכול להוציא את בני ביתו בד' כוסות.

ותמוה הגר"ח (הביאו הגרי"ז) על דברי התוס' דמאי ענין ד' כוסות לקידוש דכל השנה, דהתם המצוה היא הברכה וזהו עיקר הקידוש ובוזה הוי דינא דשומע כעונה, אבל בארבע כוסות הלא עיקר המצוה היא השתיה של הד' כוסות ומאי שייך להוציא אחרים בזה.

וכתב הגר"ח להוכיח מדברי התוס', דדין ד' כוסות כדין כוס של ברכה, ולכך גבי עצם הכוס ניתן לצאת יד"ח ע"י הקידוש ששומעים מבעל הבית, אבל צ"ע כיצד בעה"ב מוציאם יד"ח דין הסבה, דהנה אם המברך עצמו שתה בלא הסבה, ישנו צד בתוס' דלא יצא וצריך לחזור ולשתות בהסבה, וא"כ תמוה

חלוק דין הסבה במצה מדין הסבה ביין
 ולפי"ז הדרן לדידן, די"ל דדנו תוס' דחלוק
 דין הסבה דד' כוסות ממצה, דשמא היתה
 התקנה 'שתיית יין בהסבה', דזוהי דרך חירות,
 ולכך ההסבה בד' כוסות אינה תוספת על
 שתיית הכוס, אלא זוהי המצוה להיראות
 בן חורין על ידי שתיית יין בהסבה, והיינו
 דלא היתה תקנה לשתות יין, אלא תיקנו
 'שתיית יין בהסבה שהיא דרך חירות', ועד
 כמה ששתה בלא הסבה, לא קיים כלל את
 מצות שתיית היין, והרי זה כאילו לא שתה,
 ולכך חייב לחזור לשתות בהסבה.

ומשא"כ גבי מצה דחיוב אכילתה הינו
 מדאורייתא, נמצא שההסבה באה רק
 כתוספת לעיקר המצוה וצורת קיומה, ולכן
 במצה שייכא טפי הסברא דאין מקיימים
 הידור לאחר עשיית עיקר המצוה, ומש"ה
 אינו חוזר, ובשונה מיין בלא הסבה דאי"ז
 חשוב מצוה כלל, ואף את מצות שתיית היין
 לא קיים, ולכך דוקא בד' כוסות מספקא
 להו לתוס' אי חוזר, דהספק הוא בעיקר
 גדר תקנת ד' כוסות, ודו"ק.

דחלוק דין ד' כוסות מכוס של ברכה, דגבי
 מצות ד' כוסות ישנו דין נוסף - לשתות יין,
 ולכך שנים לא מצטרפין, ומשא"כ בשאר
 כוס של ברכה דמצטרפין, ודו"ק.

עפי"ז י"ל בדעת תוס', שחכמים חייבו בקיום
 דין הנוסף של שתיית היין - רק את הבעה"ב,
 אולם בני ביתו יוצאים יד"ח רק בחלק אחד
 של המצוה שהיא כוס של ברכה.

וענין זה הוכיחו תוס' מהסוגיא (שם), דהנה
 מבואר שלא יפחתו אפילו לעני שבישראל
 מד' כוסות, ולא כתוב שאף עבור בני ביתו יש
 ליטול מהצדקה, ואם ב"ב אינם יוצאים כלל,
 א"כ אף עבורם יש ליטול מקופת הצדקה,
 ע"כ, ויש סימוכין לסברא זו במשנה ברורה.

אשר לפי"ז י"ל, דאף דין הסבה דד' כוסות
 נאמר בדין שתיית רביעית יין, ולא נאמר
 בדין כוס של ברכה שיש בד' כוסות, ולכך
 שפיר יוצאים ידי כוס של ברכה ע"י המקדש,
 אולם לא יוצאים ידי חובת שתיית רביעית
 יין הטעונה הסבה, ודו"ק.

בענין חיוב ד' כוסות

ואף אין לומר שיברך על שתיית ג' כוסות שזהו החיוב שחידשו חז"ל [מלבד כוס הקידוש וכמשנ"ת], דהרי חז"ל חייבו ד' כוסות ולא ג', ולכן לא שייך לברך על מצוה זו.

[ואמנם יש לדון, דהרי מדין קידוש סגי בטעימה מלוא לוגמיו, ואילו מדין ד' כוסות צריך שישתה רביעית, וא"כ י"ל דשייך לברך אף על כוס של קידוש, כיון שיש מצוה לשתות רביעית. ואפשר לומר, דכיון דחייב מצד מצות הקידוש לשתות מלוא לוגמיו, ושיעור זה דמלוא לוגמיו הוא רוב רביעית, נמצא שה'וצונו' יתקיים רק בהשלמה מרוב רביעית לרביעית שלמה, ואי"ז תוספת חשובה כדי להטעינו ברכה].

יש להקשות, דהנה איתא בגמרא פסחים (קט:) גבי חשש 'זוגות', ולא יפחתו לו מארבע כוסות, היכי מתקני רבנן מידי דאתי בה לידי סכנה, והתניא לא יאכל אדם תרי ולא ישתה אדם תרי ולא יקנח תרי וכו', אמר רבינא, ארבעה כסי תקינו רבנן דרך חירות, כל חד וחד מצוה באפי נפשה הוא, ע"כ.

הנה מבואר להדיא מדברי הגמרא [עכ"פ בדעת רבינא], דכל כוס מד' כוסות הוא מצוה בפני עצמה, ואין כל הכוסות מצוה אחת.

ויעוי' במש"כ הרש"ש (שם) וז"ל, מכאן נראה דד' כוסות אין מעכבין זה את זה, ואם אין לו

מדוע אין מברכים על שתיית ד' כוסות

הנה תיקנו חכמים לשתות ד' כוסות בליל פסח, ואיתא בירושלמי (פסחים פ"י ה"א) הטעם, 'מניין לארבעה כוסות, אמר רבי יוחנן בשם ר' בנייה, כנגד ארבע גאולות (שמות ו' ו') 'לכן אמור לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם וגו' ולקחתי אתכם לי לעם וגו', והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי, ע"כ.

וכתב האבודרהם (הגדש"פ, תחילת 'הסדר הראשון') וז"ל, יש שואלין, למה אין מברכים אקב"ו לשתות ארבע כוסות, כמו שמברכין על אכילת מרור שהוא מדבריהם בזמן הזה.

ד' כוסות מצוה אחת או ד' מצוות

וכתב האבודרהם ליישב (בביאורו הראשון) וז"ל, היאך יברך לשתות ד' כוסות, והרי יש כוס של קידוש שהוא מצווה בו ועומד, וא"ת יברך לשתות ג' כוסות, והלא מחויב הוא בארבע, הילכך לא אפשר, עכ"ל.

והנראה בביאור דבריו, דמצות ד' כוסות הינה מצוה אחת לשתות את כל הד' כוסות, וכיון שתיקנו חז"ל דכוס הקידוש תהיה הכוס הראשונה בסדר הד' כוסות, שוב אינו יכול לברך על כוס זו 'שקדשנו וצונו לשתות ד' כוסות', היות דאף לולי חיוב ד' כוסות, היה מחויב בכוס הראשונה מטעם קידוש, ומש"ה אין לומר 'וצונו' (שמשמעותו היא, דקודם הציווי לא היה צריך לשתות הכוס).

וכתב הרשב"ם להקשות, דהרי אפילו שותה הרבה בכלי אחד לא חשיב אלא כוס אחד, והיאך נחשב ששתה ד' כוסות, ולכך מפרש רשב"ם דמיירי ששתאן רצופין, דבכה"ג יצא ידי יין - היינו שמחת יו"ט, אבל ידי ד' כוסות לא יצא, כיון שצריך לשתותם על סדר הברכות שתיקנו חז"ל [ועי' עוד בדברי הגרי"ז בספרו על הרמב"ם מה שביאר בזה].

והנראה לבאר, דהנה איתא בגמרא נזיר (לח.), אמר רבי אלעזר, עשר רביעיות הן, ונקיט רב כהנא בדיה, חמש סומקתא וחמש חירותא [חמש רביעיות אדומות וחמש לבנות], חמש סומקתא: נזיר, ועושה פסח, שהורו, במקדש, ומתו. עושה פסח - דאמר רב יהודה אמר שמואל, ארבעה כוסות הללו צריך שיהא בהן רביעית יין, ע"כ.

וכתב רש"י לבאר וז"ל, ד' כוסות הללו שתיקנו חכמים, צריך שיהא בין כולן רביעית לוג יין חי, כדי שימזוגנו ויעמוד כל רובע רביעית שבו כדי רביעית, וכגון דדרי על חד תלתא מיא, עכ"ל.

וחזינן, דעיקר דין שתיית ד' כוסות הינה לשתות רביעית אחת של יין חי, ובאו חכמים ואמרו לחלק רביעית זו לארבע כוסות, והיינו ששותה רביעית יין חי, ע"י שתיית ארבעת הכוסות, והסיבה שתיקנו חז"ל חלוקה לארבע כוסות היתה כדי שהשתיה תהיה דרך חירות.

נמצא דב' עניינים שייכי בד' כוסות, א. חיוב לשתות רביעית אחת של יין חי. ב. מצוה נוספת לשתות רביעית זו בדרך חירות, ויתבאר לפי"ב ב' המימרות שהובאו בגמרא, דאם שתה רביעית יין חי, ידי יין יצא, כיון ששתה רביעית יין חי, אבל ידי חירות לא

אלא שלוש ישתה כולן, עכ"ל, וכוננתו לומר, דהיות שכל כוס וכוס היא מצוה בפני עצמה, לכן אף באין לו כל הד' כוסות, ישתה כמה שיש לו, אולם לפי"ז יש להקשות, דשפיר יוכל לברך על כל כוס ששותה, אקב"ו על שתיית כוס הישועה.

והנראה לומר בדעת האבודרהם, דהנה הביאה הגמרא (שם) את תירוצו של רב נחמן, דכתיב 'ליל שימורים', ודרשינן ליל המשומר ובא מן המזיקין, פי' לילה שמור ואין בו סכנת מזיקים.

והיינו דבשונה מרבינא שתירץ דהו"ד מצוות ולכך אי"ז זוגות, סבר רב נחמן שתיקנו מצוה אחת לשתות ארבע כוסות ואעפ"כ אין לחוש בלילה זה לסכנה, כיון שמשומר הוא מן המזיקים.

והובא ענין זה להלכה בשו"ע (סי' תפ"א ס"ב) גבי ק"ש על המטה בליל הסדר, וכן בטור (סי' תפ"ז) גבי אמירת ברכה מעין שבע בליל פסח שחל בשבת, וכיון דקיי"ל כר"ג דהוי מצוה אחת, אתי שפיר דברי האבודרהם.

שתיית רביעית יין חי בד' כוסות

והנראה לומר בס"ד דבר חדש ביסוד חיוב ד' כוסות, ובהקדם, דהנה איתא בגמרא פסחים (קח.), שתאן חי [היינו שלא מזג היין במים] יצא, אמר רבא ידי יין יצא, ידי חירות לא יצא, ופירש"י, כלומר אין זו מצוה שלימה, עכ"ל.

עוד איתא בגמרא, שתאן בבת אחת, רב אמר, ידי יין יצא, ידי ארבעה כוסות לא יצא, ופירש"י, בבת אחת, עירה ארבעתן לתוך כוס אחד, ידי יין יצא, ששתה ד' כוסות, עכ"ד.

ומש"ה אם עירה ד' כוסות מזוגים לתוך כוס אחת ושתאן, הרי הוא מקיים את חיובו לשתות רביעית יין חי דרך חירות בעושה פסח, ולק"מ קושיית הרשב"ם.

ולהנ"ל נראה, דחיוב שתיית יין הינה רק שתיית רביעית אחת של יין חי, ומצוה אחת היא ואין כאן ד' מצוות כלל, משום דעיקר החיוב הוא שתיית רביעית יין חי, וכל ארבעת הכוסות לכוס אחת חשיבי, אלא שרצו חכמים דדרך שתיית רביעית זו תהיה דרך חירות, ולכך תיקנו שישתו רבע רביעית יין על כל גאולה שהיתה.

ולפי דרכינו בביאור דברי הגמרא בנזיר (שם), נמצא שעיקר מצות שתיית ד' כוסות היא שתיית רביעית יין חי, ולכך אין בזה משום זוגות וליכא סכנתא, דשם רביעית יין 'אחת' היא המצוה, אלא שתיקנו לשתותה דרך חירות.

יצא, כיון שלא שתאן דרך חירות. וכן אם שתאן בבת אחת, וכגון שעירה ד' כוסות לתוך כוס אחד, ידי יין יצא, דהרי שתה רביעית יין חי, ולכך יצא יד"ח חיוב שתיית רביעית יין ד'עושה פסח', אבל ידי חובת ד' כוסות, לא יצא [ושמא יוכל להשלים שאר הכוסות בחמר מדינה].

וכך משמעות דברי הרמב"ם (חמץ ומצה פ"ז ה"ט) שכתב וז"ל, ארבעה כוסות האלו צריך למזוג אותן כדי שתהיה שתיה עריבה וכו' ולא יפחות בארבעתן מרביעית יין חי, עכ"ל.

ולפי"ז יתבארו דברי רש"י גבי שתאן בב"א כמין חומר, דגדר החיוב בעושה פסח הוא לשתות רביעית יין חי דרך חירות, והיינו מזוג, ואם מזוג רביעית יין חי בשלוש חלקים מים, הרי יצא ידי שתיית רביעית יין דרך חירות, אמנם עדיין חסר לו במצות ד' כוסות דבעינן שתייה על סדר הברכות.

אשר יגיע דמם על קיר מזבוחך לרצון

תמיהה בנוסח ההגדה

באמירת ההגדה (סוף סדר 'מגיד') אנו מתפללים, 'ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים, אשר יגיע דמם על קיר מזבוחך לרצון'.

והנה תפילה זו צריכה הבנה, הרי כך דינו של כל קרבן - שיגיע דמו על קיר המזבח, ומה היתה ההו"א שנאכל מן הזבחים ומן הפסחים אשר לא יגיע דמם על המזבח, וצ"ב.

הקדש קרבן בזמן הזה

הנה איתא בגמרא ע"ז (יג), אין מקדישין ואין מחרימין ואין מעריכין בזמן הזה, ואם הקדיש והחרים בהמה, תעקר, ואמרינן בגמרא (יג):, איזהו עיקור, נועל דלת בפניה והיא מתה מאליה. ופריך הגמרא, ולישויה גיסטרא [יחתכנה לשניים, כדי שלא יבואו לידי תקלה לאוכלה. ע"פ רש"י].

ומבוארת בגמרא דעת אביי שיש איסור בדבר, משום דכתיב 'לא תעשון כן לה' אלוקיכם', ורבא נקט דאסור לעשות כן מפני שנראה כמטיל מום בקדשים, ופריך הגמרא בדעת רבא, הא מום מעליא הוא, והיינו דאי"ז רק 'נראה' אלא מטיל ממש מום בקדשים, ומיישבת הגמרא, דהני מילי בזמן שביהמ"ק קיים דחזי להקרבה, דאז האיסור הינו מדאורייתא, אבל בזמן הזה דאין ראוי להקרבה, האיסור הוא רק מדרבנן, ולכך חשיב 'נראה' כמטיל מום בקדשים.

ובגמרא זבחים (קז) איתא, המעלה [קדשים] בזמן הזה [בחוץ], רבי יוחנן אמר חייב, ר"ל אמר פטור, רבי יוחנן אמר חייב, קדושה ראשונה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבוא [ואף בזמן הזה אפשר להקריב, ו'ראוי לפתח אוהל מועד' מיקרי, ולכך אם שחט בחוץ חייב], ור"ל אמר פטור, קדושה ראשונה קידשה לשעתה ולא קידשה לעתיד לבוא, ע"כ, [וא"א להקריב בזמן הזה, ולכך חשיב 'אינו ראוי לפתח אוהל מועד', וכל שאינו ראוי לפתח אוהל מועד פטור].

ומבואר בזה לדעת רבי יוחנן, דאף בזמן הזה חשיב 'ראוי להקרבה', ולר"ל לא חשיב ראוי להקרבה בזמן הזה, ורבא ס"ל כריש לקיש, ומשום הכי נקט דמה"ת מותר להטיל מום בקדשים בזה"ז, וכל האיסור הינו רק מדרבנן, אולם לדעת רבי יוחנן, אה"נ דאף בזה"ז יש איסור מה"ת להטיל מום בקדשים.

ויעויין בחידושי הר"ן (ע"ז שם) מש"כ בזה, ונראה ביאור דבריו, דס"ל לרבא כרבי יוחנן דאיכא איסור דאז' בהטלת מום בבהמה שהוקדשה לקרבן - אף בזמן הזה, אלא דרבא העמיד אוקימתא דמיירי במתפיס תמימים לבדק הבית [דחלה על הבהמה קדושת הגוף, והמחוייב להקריב קרבן, פודה אותה מבדק הבית ומקריבה ויוצא בה ידי חובתו], וכיון שבתחילה הקדישו את הבהמה לבדק הבית, ורק ע"י פדיונה חל הדין ד'מתפיס תמימים', ככהאי גוונא לא נאמר איסור בזמן הזה.

תעשה, אינו לוקה [ונראה מדבריו דהאיסור הוא כדברי אביי - 'ונתצתם את מזבחותם וכו' לא תעשון כן'].

אינו עולה לריח ניחוח

והנראה לומר בזה, דהנה בהלכות בית הבחירה (פ"ו ה"ט"ז) פסק הרמב"ם ז"ל, ולמה אני אומר שקדושת המקדש וירושלים - קדושה ראשונה קדשה לעתיד לבוא וכו', לפי שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה, ושכינה אינה בטלה, והרי הוא אומר 'והשמותי את מקדשיכם', ואמרו חכמים, אע"פ ששוממין, בקדושתן הן עומדים, עכ"ל.

והנה, בסוף הפסוק שהביא הרמב"ם (ויקרא כ"ו ל"א) כתוב, 'ולא אריח בריח נחוחכם' [ומהו ניחוח, פירש"י בזבחים (מו: ד"ה הנחת רוח), נחת רוח לפני הקב"ה שאמר ונעשה רצונו, עכ"ל], והיינו דניחוח פירושו רצון, ומשום כך, כאשר אין בית, אין רצון.

וכתב הנצי"ב (עמק הדבר ויקרא כ"ו ל"א) לבאר, דאע"פ שהקרבנה מותרת, אין בה ריח ניחוח, וכן כתב הרדב"ז (איסורי מזבח שם) ז"ל, ואינו לוקה אלא בזמן שביהמ"ק קיים, נראה דילפינן ליה מדכתיב 'תמים יהיה לרצון' - בזמן שהוא לרצון לוקה, בזמן שאינו לרצון שאין שם בית, אינו לוקה, עכ"ל, ומבואר מדבריו להדיא כביאור הנצי"ב, דאף שאפשר להקריב בזה"ז, אמנם אין בזה ריח ניחוח.

ולפי"ז יש ליישב את דברי הרמב"ם, דגבי שחוטי חוץ חייב, משום דבזמן הזה חשיב 'ראוי לפתח אוהל מועד', וכדכתב הרמב"ם שמוותר להקריב אע"פ שאין בית, ואף דאינו לרצון, מ"מ הקרבן כשר, משום דריח ניחוח אינו מעכב, ולכך לענין שחוטי חוץ חייב.

ביאור דעת הרמב"ם בדין הקרבנה בזה"ז הנה הביא הרמב"ם דין זה בספה"מ (ל"ת צ"ז) וכתב ז"ל, שהזהירו מתת מום בקדשים, וזהו שייקרא מטיל מום בקדשים, וכל מי שיטיל מום לוקה, ובתנאי שיהיה זה בזמן שבית המקדש קיים, דחזאי לקרבן, כמו שהתבאר בע"ז (יג:), עכ"ל.

ובמקו"א (שם מצוה צ') כתב ז"ל, שהזהירו משחוט שום דבר בחוץ, וזה ייקרא שוחט בחוץ. ובסוף דבריו כתב, וממה שראוי שתדעהו, כי מי שהקריב בזמן הזה חוץ למקום העזרה חייב [כרת], כמבואר בגמרא בזבחים (קז:): המעלה בחוץ בזמן הזה, רבי יוחנן אמר חייב, וכן הלכה, כי הוא ראוי שיקרב, שהשורש האמיתי אצלנו - שמקריבים אע"פ שאין בית, עכ"ל.

ויש להקשות דלכאורה סתר משנתו, דגבי הטלת מום פסק הרמב"ם שאין איסור להטיל מום בקדשים בזמן הזה, ואילו בשחוטי חוץ פסק שיש איסור לשחוט בחוץ בזה"ז, וצ"ב.

וכן יש להקשות על דבריו ביד החזקה, דהנה כתב (מעשה הקרבנות פי"ט ה"ט"ו) ז"ל, מי ששחט קדשים בזמן הזה והעלם חוץ לעזרה חייב, מפני שהוא ראוי ליקרב בפנים, שהרי מותר להקריב אע"פ שאין בית, מפני שקדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא, עכ"ל, וכן פסק הרמב"ם בהלכות בית הבחירה (פ"ו ה"ט"ו) [ועיי"ש בהשגת הראב"ד].

ואילו בהלכות איסורי מזבח (פ"א ה"ז) פסק להדיא, שאינו לוקה על הטלת מום אלא בזמן שבית המקדש קיים, שהרי היה ראוי לקרבן ופסלו, אבל בזמן הזה, אע"פ שעבר בלא

ומשא"כ בשאר קרבנות עניינם שיעלו לרצון לפני ה', ובכה"ג דאינם עולים לריח ניחוח אין להקריבם.

עפי"ז תתיישב הקושיה על הבקשה באמירת ההגדה, דתפילתנו הינה 'ונאכל מן הזבחים ומן הפסחים אשר יגיע דמם לרצון', והיינו שנזכה להקריב קרבן שיעלה 'לרצון' לפני ה' דייקא, ולא כהפסחים שהקריבו לאחר חורבן הבית עד זמן חורבן ביתר.

עוד יתיישב בזה, דהנה בתפילת שחרית, קודם אמירת משנת 'איזהו מקומן', אנו אומרים, יה"ר שיהא שיח שפתותינו וכו' כאילו הקרבנו קרבן התמיד 'במועדו', וכתב החיד"א להקשות, דהא גמרא מפורשת היא (מנחות קי.), 'כל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת', ומה צריכים להתפלל על זה, אמנם לפי דברינו ניחא, דהתפילה היא שייחשב הקרבן 'במועדו', והיינו שיעלה לריח ניחוח.

ונסיים בתפילה שנזכה בקרוב לאכול מן הפסחים ומן הזבחים 'אשר יגיע דמם על קיר מזבחך לרצון'.

אולם לגבי האיסור של 'מטיל מום בקדשים', ישנו תנאי נוסף, דצריך שיהא קודם לכן - 'תמים יהיה לרצון', ולאחמ"כ לפוסלו, ובזמן שאין בית המקדש קיים, אין ריח ניחוח ולא לרצון חשיב, ולכך שפיר פסק הרמב"ם שהמטיל מום בקדשים בזמן הזה אינו לוקה.

חילוק בין קרבן פסח לשאר קרבנות

אשר לפי"ז נראה לומר עוד, דחלוק דינו של קרבן פסח משאר קרבנות, כיון שבקרבן פסח יש מצוה על כל יחיד להקריבו, ויש בהקרבנו ב' מצוות: א. מצות הקרבנו, ב. מצות אכילת בשר הפסח, וכיון שכן, אף אם אי"ז לרצון, היינו מחוייבים להקריב את הקרבן פסח.

ובזה יתבאר לנו דברי המדרש שכתב, שבתקופה שאחר חורבן הבית עד חורבן ביתר, היו מקריבים רק פסחים ולא את שאר הקרבנות, וכדאיתא בסנהדרין (יא.) שהיו אז מעברין את השנה בשביל פסחים, יעוי"ש, והדברים טעונים ביאור, ולדברינו אתי שפיר, משום דפסח חובת גברא הוא, ואף אם אינו עולה לריח ניחוח, אכתי איכא חיוב להקריבו,

בדין תערובת חמץ

דין ביטול חמץ בתערובת

בדין תערובת חמץ, כתב הטור (ס' תמ"ז ס"א) וז"ל, חמץ בפסח, הסכימו רוב המפרשים שאוסר תערובתו בין במינו בין שלא במינו במשהו וכו', וכתב הראב"ד דבמשהו אינו אוסר בהנאה אלא באכילה, ורב אלפס כתב שאוסר אף בהנאה, ולזה הסכים א"א הרא"ש ז"ל, עכ"ל.

ומקורו של הטור מדברי הגמרא במסכת ע"ז (ע"ד), דאיתא התם, אלו אסורין ואוסרין בכל שהוא, יין נסך ועבודת כוכבים וכו', הרי אלו אסורים ואוסרים בכל שהוא, ופריך הגמ', ותנא מאי קא חשיב, אי קא חשיב דבר שבמנין [דמשום דדרכו לימנות לא בטיל ואפי' לאו איסור הנאה] - ניתני נמי חתיכות נבלה [כיון דהטעם דלא בטיל אינו מצד חומרת האיסור, אלא משום דדבר שבמנין יש לו חשיבות], ואי איסורי הנאה קא חשיב [וטעם שאינו בטל מצד חומרת האיסור - שאסור בהנאה], ניתני נמי חמץ בפסח [שאף הוא אסור בהנאה, וייאסר בכל שהוא].

ותירצה הגמרא, האי תנא תרתי אית ליה, דבר שבמנין ואיסורי הנאה. וכתב רש"י לבאר, דהיכא דאיכא תרתי לחשיבותא דחשיב איסור דידהו הוא דלא בטיל: א. איסור הנאה. ב. דבר שבמנין, אבל חמץ פרוסה בפסח - הואיל ואין דרכו למנות בטיל ומשליך אחד מהן לנהר והשאר נותן לכלבו, וכן חתיכת

נבילה אע"ג דדבר שבמנין הוא - כיון דלאו איסור הנאה הוא בטלה ברובא, וחדא שדי לכלבים ואינך שרו באכילה, עכ"ד.

העולה מדברי הגמרא, דכדי שתערובת של איסור תאסור הכל כמותה באכילה ובהנאה, בעינן תרתי, שיהא 'דבר שבמנין' ואסור בהנאה, אבל אם זה איסור הנאה שאינו דבר שבמנין - אין תערובתו אוסרת.

קושיית הרי"ף מדברי הגמרא בפסחים

והנה בגמרא פסחים (ב) איתא, אמר רבא, הלכתא חמץ בזמנו, בין במינו בין שלא במינו אוסר במשהו - כרב, ע"כ, ויעויין ברש"י שפסק כרבא וכתב וז"ל, דבכל האיסורים שבתורה במינן אסרי במשהו ולא בטלי, ושלא במינן בנותן טעם, חוץ מחמץ שגזרו בו באינו מינו אטו מינו, עכ"ד.

אולם יש מהמפרשים שנקטו דפסקינן הלכה כרבי יוחנן דאף במינו בטל בשישים, והובאו דבריהם בטור (ס' תמ"ז) גבי דין חמץ משש שעות דאין בו כרת אלא לאו, דאיסורו בנותן טעם, יעוי"ש.

וכתב הרי"ף (ע"ז ע"ד). להקשות, דהא פסק רבא הלכתא דחמץ אוסר במשהו אע"פ שאינו דבר שבמנין, ואילו בגמרא ע"ז (שם) מבואר דרך דבר שבמנין האסור בהנאה אוסר במשהו, ומשום הכי כתב הרי"ף דהסוגיות

בהנאה, וכ"כ הגר"ח (מאכ"א פט"ו הל"א) לבאר דנו"ט לפגם של כלאי הכרם ובשר בחלב האסורים בהנאה אינו אוסר, משום דכל איסור טעם הוא דין באיסור אכילה, וכאשר הטעם פגום אינו נאסר באכילה, אבל כאשר החפץ בעין, הרי האיסור עדיין קיים, וזוהי כוונת הר"ן, דהא דמשהו אסור באכילה הוא משום טעם, והטעם הוא שאסור באכילה, אבל טעם איסור אינו אוסר בהנאה, דאיסור הנאה הוא בגוף החפץ עצמו, והחפץ כבר בטל.

אכן, יש שהקשו עוד, דאכתי שמא הטעם גורם שהחפץ לא יתבטל, ועי"ז עדיין ייאסר בהנאה. ולכאורה י"ל, דכיון שמדובר על 'משהו' ואין טעם האיסור מורגש, אזי אין שייך לומר שטעם זה יגרום שהאיסור לא יתבטל.

ביאור דעת הראב"ד בענין תערובת איסור

הנה פסק הרמב"ם (מאכ"א פט"ו הל"ד) וז"ל, הערלה וכלאי הכרם עולים באחד ומאתים, ומצטרפים זה עם זה, ואינו צריך להרים וכו'. נפלה לפחות ממאתים, הכל אסור בהנאה, עכ"ל.

ויעויין בדברי הראב"ד שכתב להשיג וז"ל, אינו כן, שאין לך דבר שאוסר עירובו בהנאה אא"כ הוא דבר שבמנין, חוץ מאיסורי ע"ז וי"ג, דוק ותשכח, עכ"ד. וכן הביא הטור (ס' תמ"ז) בשם הראב"ד, דכדי לאסור בהנאה בעינן תרתי, איסור'נ' ודבר שבמנין, אבל אם אינו דבר שבמנין, אוסר במשהו באכילה אבל לא בהנאה.

חלוקות, והגמרא בפסחים נקטה דאפילו דבר שאינו במנין אוסר תערובתו במשהו כמוהו באכילה ובהנאה.

אולם יעויין בדברי הר"ן (שם) שהביא את תירוצו של הראב"ד, דסוגיית הגמרא בפסחים דנה לענין איסור אכילה, דתערובת במשהו אוסרת באכילה, אבל גבי הנאה - אף דהחמץ עצמו אסור בהנאה, מ"מ תערובתו אינה נאסרת בהנאה, כיון דאי"ז דבר שבמנין, אולם הסוגיא בע"ז עוסקת בענין לאסור את התערובת אף בהנאה, וזוהו דוקא אי הוי דבר שבמנין, אבל בנותן טעם לכו"ע נאסרת התערובת אף בהנאה.

חילוק בין איסור אכילה להנאה לענין ביטול ברוב

ויעויין עוד בדברי הר"ן (ע"ז שם) שכתב להקשות, דלכאורה ממה נפשך, אם בטל האיסור לגבי הנאה, מדוע לגבי אכילה אינו בטל, ואם לגבי אכילה אינו בטל, למה לא יאסור אף בהנאה.

וכתב ליישב וז"ל, ואולי דעתם לומר, דכיון דמדאורייתא חד בתרי בטיל, כל היכא דליכא טעמא - נהי דבאיכא טעמא אסור מדאורייתא, דקי"ל טעמו וממשו אסור ולוקים עליו, הני מילי לענין אכילה, אבל לענין הנאה, כיון דלא שייך ביה טעמא - חד בתרי בטיל, עכ"ל.

ונראה בביאור דבריו, דהנה מדאורייתא עצמותו של האיסור התבטל, וכבר אין החפץ קיים, וכל איסור 'טעם', הינו דין באיסור אכילה ולא באיסור הנאה, ולכך למרות שיש טעם של איסור אינו אסור

כדברי הר"ן, נמצא דהאיסור קיים, ואוסר אף בהנאה, אפילו אם אינו דבר שבמנין, ודו"ק, אמנם הוכחנו מדברי הטור שזהו אותו ראב"ד.

איסור חמץ - אי חשיב דבר שיש לו מתירין

ולכן נראה לבאר באופ"א, דהגמרא בע"ז שנקטה דחמץ אינו אוסר כיון דלא הוי דבר שבמנין, סבירא להגמרא נמי דחמץ לא חשיב דבר שיש לו מתירין, ויעויין בר"ן (פסחים ל) דלדעת ר"ש מיקרי החמץ - אין לו מתירין, אבל הרמב"ם (מאכ"א פט"ו ה"ט) כתב וז"ל, חמץ בפסח, אע"פ שהוא מאיסורי תורה, אינו בכללות אלה, לפי שאין התערובת אסורה לעולם, שהרי לאחר הפסח תהיה כל התערובת מותרת, לפיכך אוסר בכל שהוא, בין במינו בין בשאינו מינו, עכ"ל, והיינו דחמץ חשיב דבר שיש לו מתירין, מפני שמותר לאוכלו לאחר הפסח.

ולפי"ז י"ל, דהטור לשיטתו דכתב, דהא דחמץ אוסר תערובתו במשהו, היינו דוקא אם נתערב 'בתוך הפסח' [דהחמירו באיסור חמץ מפני שיש בו כרת ולא בדילי מיניה], אבל משש שעות ולמעלה עד הלילה הוי כשאר איסורים, ובין במינו ובין בשאינו מינו - בנותן טעם, ולא נקט הטור דחמץ חשוב דבר שיש לו מתירין, וא"כ לדעת הראב"ד חמץ הוי ככל איסורים שבתורה, וכשם שערלה אינה אוסרת בהנאה אלא א"כ הויא דבר שבמנין, כך דין החמץ דאינו אוסר, ולכן כתב הטור דלדעת הראב"ד חמץ שאינו דבר שבמנין, אינו אוסר בהנאה כערלה וכמשנ"ת.

והנה יש לעיין בדברי הראב"ד, דבהלכות מאכ"א גבי ערלה, כתב להשיג על הרמב"ם שאין התערובת נאסרת אלא באכילה, ואילו בהלכות חמץ ומצה (פ"א ה"ה) כתב הרמב"ם וז"ל, חמץ שנתערב בדבר אחר תוך הפסח, בין במינו בין שלא במינו, הרי זה אוסר בכל שהוא, עכ"ל, ולא השיג הראב"ד כלל.

וביותר יש להקשות, דלכאורה אם גבי ערלה נקט הרמב"ם דאוסר בהנאה, כ"ש שלענין חמץ אמור לאסור בהנאה [כיון דהוי דבר שיש לו מתירין], ומדוע לא השיג הראב"ד בהלכות חמץ ומצה, ומשמע דגבי חמץ מודה הראב"ד להרמב"ם שאוסר בהנאה וכדעת הר"ף, וא"כ צ"ב היאך הביאו הר"ן והטור בשם הראב"ד ליישב הסוגיות, דמשהו חמץ בפסח אינו אוסר תערובתו בהנאה אלא באכילה.

והיינו יכולים לומר, דשני ראב"ד היו, והיה ביאור פלוגתתם, דהנה בהא דדבר שיש לו מתירין לא בטל, איתא ברש"י ביצה (ד): הטעם, דעד שתאכלנו באיסור תאכלהו בהיתר. אולם הר"ן (נדרים נב) כתב, דהוא גדר של מין במינו דאינו בטל, ואף רבנן מודו לרבי יהודה דמין במינו אינו בטל, אלא דסברי דמכח האיסור נקרא הדבר 'מין' בשאינו מינו, אבל כאשר יש לו מתירין, שוב חשיב מין במינו ואינו בטל.

ולפי"ז י"ל דאם הטעם הוא כפירש"י דעד שתאכלנו באיסור תאכלהו בהיתר, דהרי התורה התירתו והיתר הוא חשוב, וא"כ הוי חומרא דאינו בטל, ומש"ה אף בדבר שיש לו מתירין בעינן דיהיה דבר שבמנין כדי שלא יתבטל ויאסור תערובתו, אבל אם הטעם דשיל"מ לא בטל משום דהוי מין במינו

הפסח, בין במינו בין שלא במינו, הרי זה אוסר בכל שהוא ונאסרת התערובת אף בהנאה, ודו"ק.

אבל הראב"ד גופא סבר כהרמב"ם דחמץ חשוב דבר שיש לו מתירין ואינו בטל, ולכך בהלכות חמץ ומצה, מודה הראב"ד לדעת הרמב"ם שחמץ שנתערב בדבר אחר תוך

הזכרת יציאת מצרים ע"י אמירת שירת הים

ומשמע שחייב להזכיר רק את מכת בכורות שהיתה ביום יציאתם ממצרים, אבל אין חיוב להזכיר את קריעת ים סוף, כיון דאינו בכלל (שמות י"ג) 'היום הזה אשר יצאתם ממצרים'.

זמן חיוב שירה

הנה איתא בגמ' מגילה (יד.) גבי חיוב מקרא מגילה, מאי דרוש [מרדכי ואסתר לקרוא מגילה], אמר ר' יהושע בן קרחה, ומה מעבדות לחירות אמרינן שירה, ממיתה לחיים לא כ"ש, ומקשה הגמ', אי הכי, הלל נמי נימא, ע"כ.

וכתב הטורי אבן (שם) להקשות, הרי המצרים רדפו אחרי בני ישראל, וגם שם היה נס שניצלו ממיתה לחיים ולא רק מעבדות לחירות, וא"כ תמוה מהו הק"ו. ותו הקשה הטו"א, הא בשביעי של פסח אין אומרים הלל, ומהי קושיית הגמ' 'הלל נמי נימא'.

ובביאור הדברים נראה לומר, ע"פ מה שהוכיח מרן הגרי"ז זצ"ל שאפי' כאשר אדם בטוח שה' יצילהו מצרה ויגאלהו, עדיין אין עליו חיוב לומר שירה, אלא רק לאחר שניצל ונגאל בפועל.

ובאר בזה את הפסוק בתהלים (י"ג) 'ואני בחסדך בטחתי', דלמרות שמעוצם הביטחון אני סמוך ובטוח שה' יציל אותי מן הצרה, ואני במצב של 'גל לבי בישועתך' - שמח בישועה העתידה כבר מעכשיו, אבל מתי

דין המסופק אם הזכיר יצי"מ בק"ש

הנה כתב הרמב"ם בהלכות קריאת שמע (פ"א ה"ג) וז"ל, ומצוה להזכיר יציאת מצרים ביום ובלילה, שנאמר 'למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיידך', עכ"ל.

ומשום הכי פסק המג"א (ס"ז ס"ק"א) שהמסתפק אם אמר פרשת ציצית וגם אמת ויציב, צריך לחזור לכו"ע, דאיכא חיוב דאו' להזכיר יציאת מצרים, וסיים המג"א עם המובא בגמרא ברכות (י): שאם אמר הלכה שמוזכר בה יציאת מצרים יצא, 'ונראה לי דכ"ש אם אמר שירת הים דיצא'.

והיינו שאם אדם מסופק אם אמר את הפסוק האחרון של פרשת ציצית, שבאמירתו מקיימים מצות זכירת יצי"מ, ואמר שירת הים, פשוט שיצא יד"ח ואינו צריך לחזור מספק.

וכתב החת"ס (שם) להקשות, דהמצוה היא לזכור את יום יציאת מצרים והניסים שנעשו בו, אבל לא את יום קריעת ים סוף, והיאך יצא ידי חובת הזכרת יצי"מ ע"י הזכרת קריעת הים.

ויעויין בדברי רעק"א בגיליון השו"ע (שם) שהביא את דברי המג"א, והוכיח דלא כדבריו, מהמדרש (שמות רבה פרשה כ"ב) שכתב וז"ל, שנו רבותינו, הקורא את שמע צריך להזכיר קריעת ים סוף ומכת בכורות באמת ויציב, ואם לא אמר מכת בכורות לא יצא, עכ"ל,

הלל על יציאת מצרים, ומיושבות קושיות הטורי אבן הנ"ל.

ובהכי אתי שפיר דברי המג"א שפסק שאם אמר שירת הים יצא ידי חובת הזכרת יציאת מצרים, וכוונתו לומר בזה, דהנה כל השירה הינה הודאה על יציאת מצרים, 'סוס ורוכבו רמה בים' - שטבעו המצרים, וממילא נשלמה יציאתם לחירות, ולכן אמירת השירה עצמה היא על יום יציאתם ממצרים, ושפיר מקיימים בזה 'זכור את היום הזה'.

ובזה תתבאר הפליאה, מדוע אנו מזכירים בכל שירת הים רק את האבדון של המצרים ולא את גאולתם של ישראל בקריעת ים סוף, ולפי דברינו ניחא, דההודאה של בני ישראל בשירת הים היתה על סיום היציאה ממצרים שהיתה בקריעת הים, בכך שטבעו המצרים בים, וידעו ישראל שיותר הם לא ירדפו אחריהם, ויצאו מאפילה לאורה.

'אשירה לה', רק אחרי הישועה - בזמן ש'כי גמל עלי'.

ודודי הגאון רבי יעקב טולידאנו זצ"ל, הקשה ע"ז מהפסוק (שמות ט"ו י"ז) 'תביאמו ותטעמו בהר נחלתך' שהוא שירה על העתיד, ועי' בתרגום יונתן בן עוזיאל בפרשת יתרו (י"ט ד) 'ואשא אתכם על כנפי נשרים' ודו"ק.

ולפי"ז יש לבאר, שבשעה שיצאו בני ישראל ממצרים שזה היה רק תחילת הגאולה, עדיין לא אמרו שירה, כי לא שוכנעו שכבר ניצלו, כיון שחששו שהמצרים ירדפו אחריהם, וכמו שהיה באמת, אבל כאשר ראו שהמצרים טבעו בים שזהו סיום היציאה בפועל, אז אמרו שירה על ישועתם ששוחררו ממצרים, ולכך השירה היתה על עצם יציאתם ממצרים דהיינו מעבדות לחירות, ולא אמרו שירה על גאולתם בים סוף שזה ממיתה לחיים.

ובכך מובנת קושיית הגמ' 'אי הכי, הלל נמי נימא', היות שביום הראשון של פסח אמרו

